

De virtuoze genialiteit van Julio Pane

Om bandoneon te spelen heb je eigenlijk vier hersenhelften nodig, zegt Carel Kraayenhof, en hij heeft gelijk. Schizofreen zijn helpt dus, al is dat niet strikt noodzakelijk. Bandoneonspelers (die klagen dat hun instrument zo lastig in elkaar zit) hoeven echt geen psychische afwijking te hebben om het te leren spelen, wél veel geduld en discipline. Het technisch meesterschap van Julio Pane maakt meestal diepe indruk op bandoneonspelers, maar zijn solo-cd *Instantáneas* is ook muzikaal heel interessant.

Een bandoneon is een trezzak met knopjes. Zowel aan de linker- als aan de rechterkant geeft elk knopje dat wordt ingedrukt één noot. Dit in tegenstelling tot bijvoorbeeld een accordeon, waarbij de knoppen aan de linkerhandzijde akkoorden geven. Om op bandoneon een akkoord (een samenklank van tonen) te spelen moet je dus altijd drie of vier knoppen tegelijkertijd indrukken.

Een bandoneon is een dankbaar instrument. De tonen liggen klaar, je hoeft alleen maar de goede knop in te drukken, in tegenstelling tot bijvoorbeeld viool waarbij je je vingertop extreem precies moet neerzetten om een zuivere toon te krijgen. Ook is het relatief eenvoudig om op bandoneon een mooie klank te maken. Op cello of hoorn moet je jarenlang studeren voordat je enige controle over de klank hebt.

Toch is bandoneon ook een lastig instrument. De volgorde waarin de knoppen zijn gemonteerd, is compleet chaotisch. Letterlijk: er valt geen enkele logica in te ontdekken. Bovendien is de lay-out van het linkerklavier volkomen anders dan die van het rechter. En erger nog: als je het instrument sluit hebben vrijwel alle knoppen een andere toon dan wanneer je het opent. Vandaar die vier hersenhelften. Het is ook lastig dat je maar vier vingers per hand kunt gebruiken, in plaats van vijf, zoals bij piano. Bij het in één hand wisselen van akkoorden (waarbij dus drie of vier knoppen tegelijkertijd worden gebruikt)

springen je vingers van de ene onmogelijke positie naar de andere. Zo voelt het althans in het begin. Snelle akkoordenloopjes zijn daardoor heel moeilijk. En zoals mijn leermeester Juan José Mosalini al zei: die moeilijke stukjes moet je dus heel goed oefenen.

Julio Pane heeft heel goed geoefend. Er is niemand op de wereld die dit wonderlijke instrument beter beheerst. Pane werd geboren in 1947, in de wijk Abasto in Buenos Aires. Zijn vader was bandoneonspeler, net als zijn broer. Op zijn dertiende maakte Pane zijn professionele debuut en in de jaren '60 en '70 speelde hij in vrijwel alle ter zake doende orkesten: bij Leopoldo Federico, Horacio Salgán, Miguel Caló, Jose Basso en bij Armando Pontier. In de jaren '80 vroeg Astor Piazzolla hem als tweede bandoneonist in zijn sextet. Een unicum, want na de mythische Roberto di Filippo in de jaren '40 en Leopoldo Federico in zijn octet, had Piazzolla geen bandoneonspeler meer naast zich geduld.

Pane is denk ik altijd verliefd geweest op het geluid van de bandoneon. Hij zegt: "Ik denk dat het een instrument met geweldige expressieve mogelijkheden is. De linkerhand heeft een timbre dat familie is van de strijkers, van de violen en de cello's en van sommige houtblazers zoals de klarinet of de althobo. Het hoogste octaaf kan klinken als een sopraansaxofoon. In de rechterhand kun je de

klank van koperblazers oproepen, door de manier waarop je de toon aanzet. Je kunt de notenbindingen variëren van de wijze waarop je een snaar aanstrijkt tot de snijdende aanzet van een trompet. Zoals alle handgemaakte instrumenten zijn bandoneons instrumenten van vlees en bloed. Daarbij komt de persoonlijke chemie met het instrument. Elke bandoneon draagt de naam van degene die hem heeft bespeeld met zich mee."

In 1975 maakt Pane enkele opnames met een trio, maar de cd *Ciudad Triste* werd vreemd genoeg alleen in Japan uitgebracht. Zijn stiel was echter die van een gedisciplineerde orkestmuzikant, hetgeen in de jaren '80 en '90 natuurlijk steeds moeilijker was te realiseren omdat de artistiek interessante orkesten stuk voor stuk ophielden te bestaan. In deze periode legt hij zich meer en meer toe op het improviseren op bandoneon.

Improviseren is letterlijk 'vrij spelen'. Niet de noten van een vooraf uitgeschreven arrangement uitvoeren maar ter plekke bepalen welke melodieën worden gespeeld. Een creatief proces dus. In jazz is improvisatie de kern van het genre, in tango is de hoeveelheid improvisatie meestal heel beperkt.

Improviseren op een bandoneon is niet makkelijk. Door de chaotische opbouw van het toetsenbord, door het verschil tussen 'duwen' en 'trekken' en door de manier waarop bandoneonspelen wordt

gedoceerd, vergt het veel tijd en discipline voordat een speler zich enigszins vrij voelt. Professionele spelers kunnen hun solo's in ensemblestukken vaak fraai versieren en met trucjes 'opleuken' maar dat is niet de creatieve manier van improviseren zoals in jazz gebruikelijk is.

Ik was dan ook redelijk verbijsterd tijdens het concert in de Doelen van het Julio Pane trio in 2001. Naast het repertoire van de in 2000 verschenen cd *A las orquestas* speelde de groep bekende tango's als *Boedo*, *Amurado* en *El Choclo*. De virtuoos uitgevoerde arrangementen werden steeds afgesloten met de bekende variatie: een bandoneonsolo met veel snelle noten die het einde van het stuk aankondigt. Maar Pane speelde de klasieke, gecomponeerde variaties opvallend rustig en bedachtzaam, om daarna écht af te sluiten met een geïmproviseerde variatie, met twee handen gespeeld, in dubbel tempo. Geïmproviseerd, want de volgende middag in RASA speelde hij volkomen andere eendes.

In 2002 neemt Pane de cd *Un Placer* op met gitarist Juanjo Domínguez. Producer Gustavo Margulies schrijft: "Weinig producties hebben minder werk met zich meegebracht dan deze cd. We ontmoeten elkaar in de studio, kozen de stukken, deden een doorloop en maakten de opname. Zo is deze plaat ontstaan, zonder repetities en voorafgaande

ontmoetingen, in één middag.” Ook al weet je dat Pane en Domínguez al sinds de jaren '80 regelmatig samen optreden, de tracks klinken zo sprankelend, zo complex en zo perfect samen gespeeld dat het bijna ongelofelijk is dat de plaat in één dag is opgenomen.

Wie op een bandoneon kan spelen zoals Pane op *Un Placer*, stelt hoge eisen aan zichzelf. En dat doet Pane ook aan zijn leerlingen. De verhalen over zijn lespraktijk zijn talrijk. Leo Vervelde vertelde dat tijdens zijn bezoek aan Pane een leerling 20 minuten lang de huid werd volgescholden en vervolgens naar huis werd gestuurd omdat hij zijn potlood vergeten was. Pane is berucht om het niveau dat hij van leerlingen eist en sommige daarvan, zoals Gustavo Toker, Marcello Nisinman en Pablo Mainetti, behoren inmiddels tot de wereldtop.

De afgelopen zeven jaar speelde Julio Pane elke zondagavond in restaurant Miramar, op de hoek van San Juan en Sarandí. Een bevreemdende setting voor een soloconcert van de maestro, de meeste gasten komen namelijk om lekker te eten. Maar aan de tafel vooraan het minuscule podiumje zit een batterij bandoneonstudenten te luisteren. Toen ik tijdens mijn bezoek aan Buenos Aires in 2002 door Eva Wolff naar het restaurant werd meegenomen, kwam ik aan de tafel vooraan terecht, samen met topmusici als Pablo Agri, Christian Zarate en Guillermo Fernández. Pane kwam binnen, ging op het podiumje zitten, wierp één blik op de collega-muzikanten en begon dermate inventief en impressionant te spelen dat Zarate letterlijk geen hap meer door zijn keel kon krijgen. De rest van de avond bleef Pane op adembenemend niveau spelen en terwijl de studenten en de muzikanten zich kleiner en kleiner gingen voelen, bleef de rest van de gasten in het

restaurant lekker dooreten en kletsen. Pas toen aan het eind van de avond Guillermo Fernández met zijn krachtige belcanto twee tango's meezong, bond Pane enigszins in.

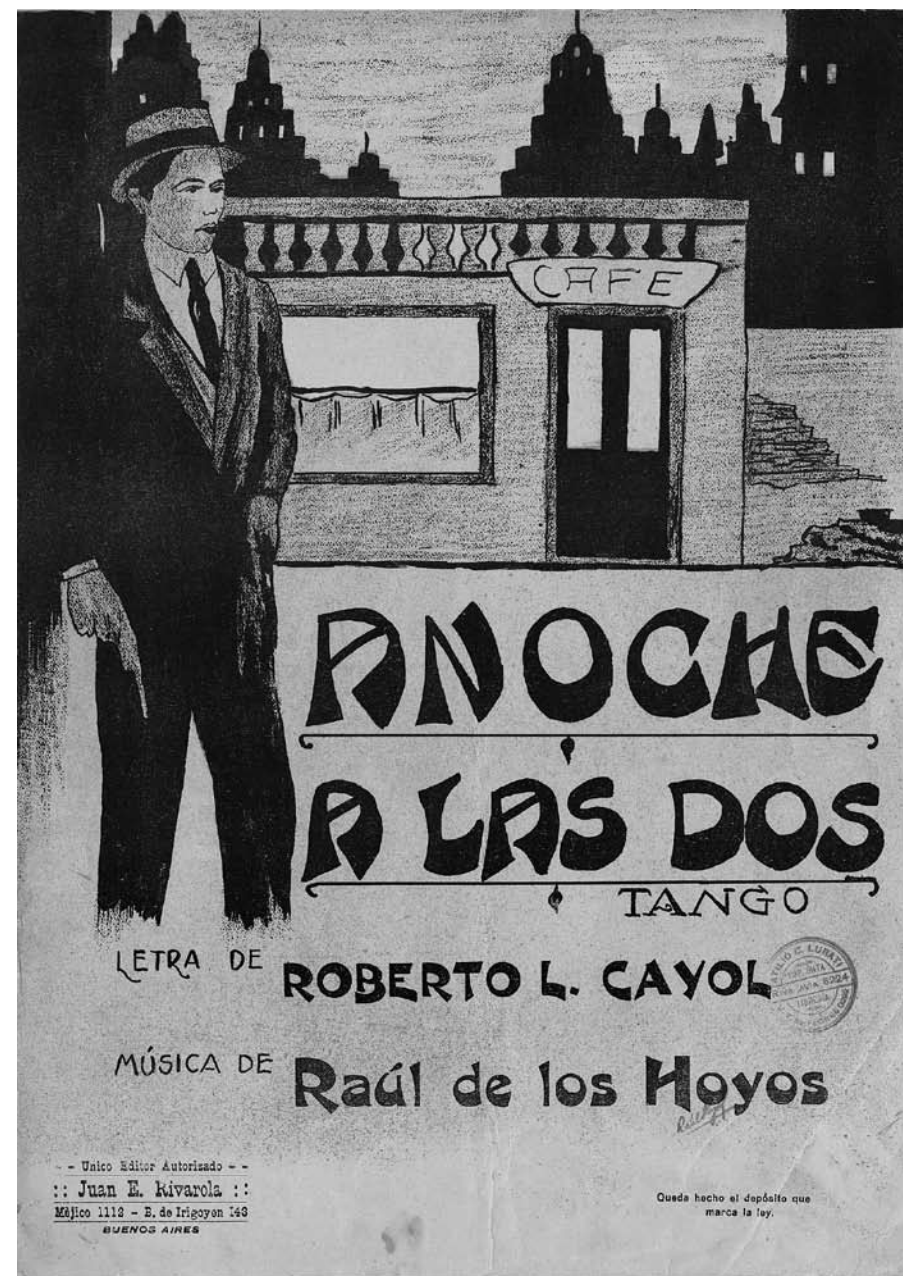
Hoe krijgt iemand het voor elkaar om zoveel technische capaciteit, zoveel repertoirekennis en zoveel tangostijlen en inventiviteit in één hoofd samen te ballen? Het kan niet anders dan dat Pane na al die jaren nog steeds vele uren per dag studeert. Hij is een vreemde man. Tijdens zijn concerten in Nederland bleef hij tussen de nummers door uitgebreide verhalen vertellen in hevig *lunfardo*, zodat alleen zijn muzikanten er iets van begrepen (en hartelijk moesten lachen). Het schijnt dat hij zich tijdens zijn Amerikaanse tournee met Piazzolla dermate lomp opstelde dat Astor hem na twee concerten weer naar huis stuurde. En er wordt gefluisterd dat het halve jaar dat hij in 2006 niet speelde, op last van zijn psychiater was.

Op die avond in 2002 in Miramar kwam ook Ignacio Varchausky even binnenlopen, de jonge bassist van El Arranque die inmiddels is uitgegroeid tot de nieuwe tangopaus van Buenos Aires. Hij benaderde Pane vorig jaar om een aantal van zijn geïmproviseerde solo's vast te leggen als eerste cd in de prestigieuze serie *El arte del bandoneón*. Het resultaat is een juweeltje.

Hoewel de eerdere opnamen van Pane indrukwekkend zijn, zijn het toch geen cd's die ik vaak opzet. Het lijkt alsof hij op deze platen vooral indruk wil maken met zijn technische vaardigheid, maar zijn ziel zit er niet echt in. Op zijn soloplaat *Instantáneas* (momentopnames) hoeft hij met niemand te concurreren en alleen maar van de muziek te genieten. Prachtige tangos als *Yo te bendigo*, *Flores negras* en *Boedo* worden liefdevol gespeeld en zelfs de overbekende melodie van *Los mareados* weet hij zo te spelen dat het lijkt alsof ik er voor het eerst naar luister. Pane's techniek staat op deze plaat helemaal in dienst van de muziek en hij gebruikt zijn enorme kennis van bandoneonstijlen om elk stuk een eigen sfeer te geven. De tangos zijn in de studio geïmproviseerd: "Ik heb alles uit mijn hoofd opgenomen. Op de plaat staan 14 stukken, maar elke keer als ik ze speel, speel ik ze anders. Live speel ik hetzelfde repertoire, maar het zal nooit hetzelfde zijn als op de plaat."

Discografie:

Julio Pane Trío: A las Orquestas (BAM 17157), 2001
Juanjo Domínguez & Julio Pane (Epsa 17187), 2002
Julio Pane: Instantáneas (Epsa- music 0791-02), 2006
 Fragmenten van deze cd's zijn te beluisteren op www.lacadena.nl

Soms lucht het op, in je fantasie een moord te plegen. Wanneer je eer in het geding is of je bent belazerd en vooral, zoals in de tango *Anoche de las dos*, als er een derde in het spel is. Dan kan ook een nette, eervolle man de behoefte voelen zijn gepijnigd hart en gekrenkte eer te wreken. Maar in werkelijkheid komt ieder schot met zijn revolver hem duur te staan, want ook in het oude Argentinië kon een man er niet zomaar op los schieten.

Anoche de las dos uit 1926 is geschreven door journalist en toneelschrijver Roberto Lino Cayol (1887-1927) die slechts vier tangoteksten op zijn naam heeft staan. De muziek is van Raúl de los Hoyos (1902-1989) die veel muziek heeft gecomponeerd. Zelfs Carlos Gardel had tango's van Hoyos op zijn repertoire staan, wat toch een hele eer mag heten.

OPENINGSVOND
STUDIO DE WIT
 vr 23 nov 2007

PEÑA met tango,
 flamenco èn livemuziek

www.tangotalks.com

TANGOTALKS
 Baarsjesweg 202
 Amsterdam